

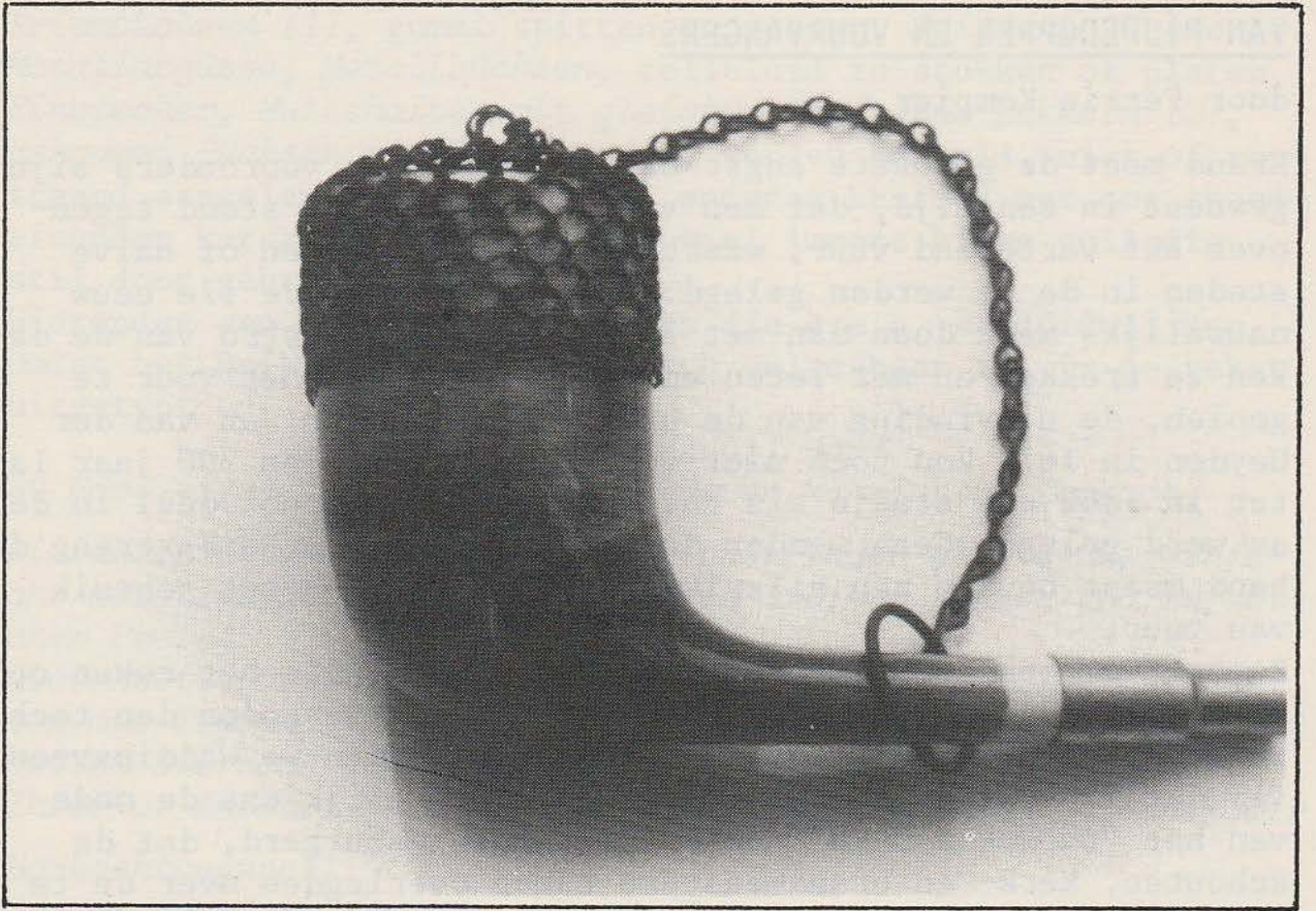
VAN PIJPEDOPPEN EN VUURVANGERS

door Ferrie Kompier

Brand moet de grootste angst en zorg van onze voorouders zijn geweest in een tijd, dat men vrijwel machteloos stond tegenover het verterend vuur, waarbij soms hele dorpen of halve steden in de as werden gelegd. Kon men nog in de 17e eeuw nauwelijks meer doen dan met ijzeren haken het stro van de daken te trekken en met leren emmertjes water op het vuur te gooien, de uitvinding van de buigzame pijp door Jan van der Heyden in 1672 kon toch niet voorkomen, dat bijna 300 jaar later in 1862 een stadje als Enschede voor een groot deel in de as werd gelegd. Geen wonder dan ook, dat de overheid streng de hand moest houden aan allerlei bepalingen tegen het gebruik van vuur.

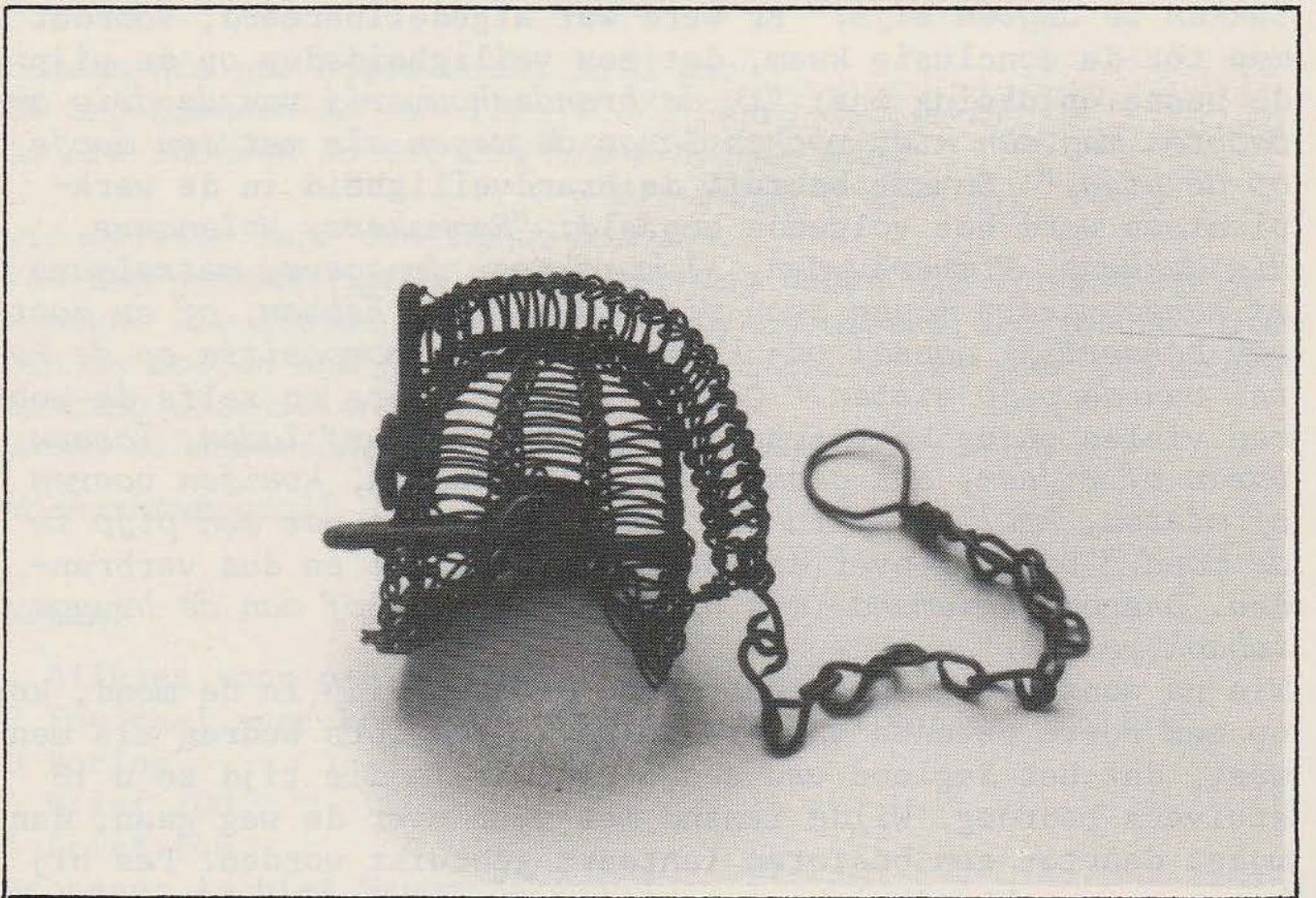
Zo ontkwam ook de pijproker niet aan keuren, die het roken op allerlei plaatsen al dan niet uitdrukkelijk verboden dan toch in ieder geval inperkten. Als voorbeeld noemen we Waddinxveen (1) dat in 1722 in de as werd gelegd. Kennelijk was de mode van het *"taback rooken"* er in 1768 zo ingeburgerd, dat de schouten, kerk- en brandmeesters samen overlegden over de te nemen maatregelen, aangezien *"...het onvoorsigtig gebruik van taback rooken meer en meer toeneemt en daardoor droevige ongelukken te dugten zijn."* Er werd wat afgedelibereerd, voordat men tot de conclusie kwam, dat een veiligheidsdop op de pijp de beste oplossing was: *"In de brandschouwerij van de drie ambachten mag men niet rooken langs de wegen als met een dopje op de pijp."* En wat betreft de brandveiligheid in de werkplaatsen werd het volgende bepaald: *"Raamakers, Molenaars, Rietdekkers, Timmerluyden, Klompmakers, draagers, metzelaars of scheepmakers mogen geen pijp in de mond hebben, of er moet een behoorlijk dopsel van koper of andere compositie op de ketel van de pijp zitten."* Ook de turfschippers en zelfs de boeren vielen onder het verbod: *"Niemand zal turf laden, lossen, varen of rijden, ook geen hooij of stoppelen, koeijen voeren of misten, krullen of takkebossen versjowen met een pijp in de mond."* De brug over de Gouwe was van hout en dus verbranden. Daarom: *"Niemand (wie hy sij) mocht op of aan de brugge taback rooken."*

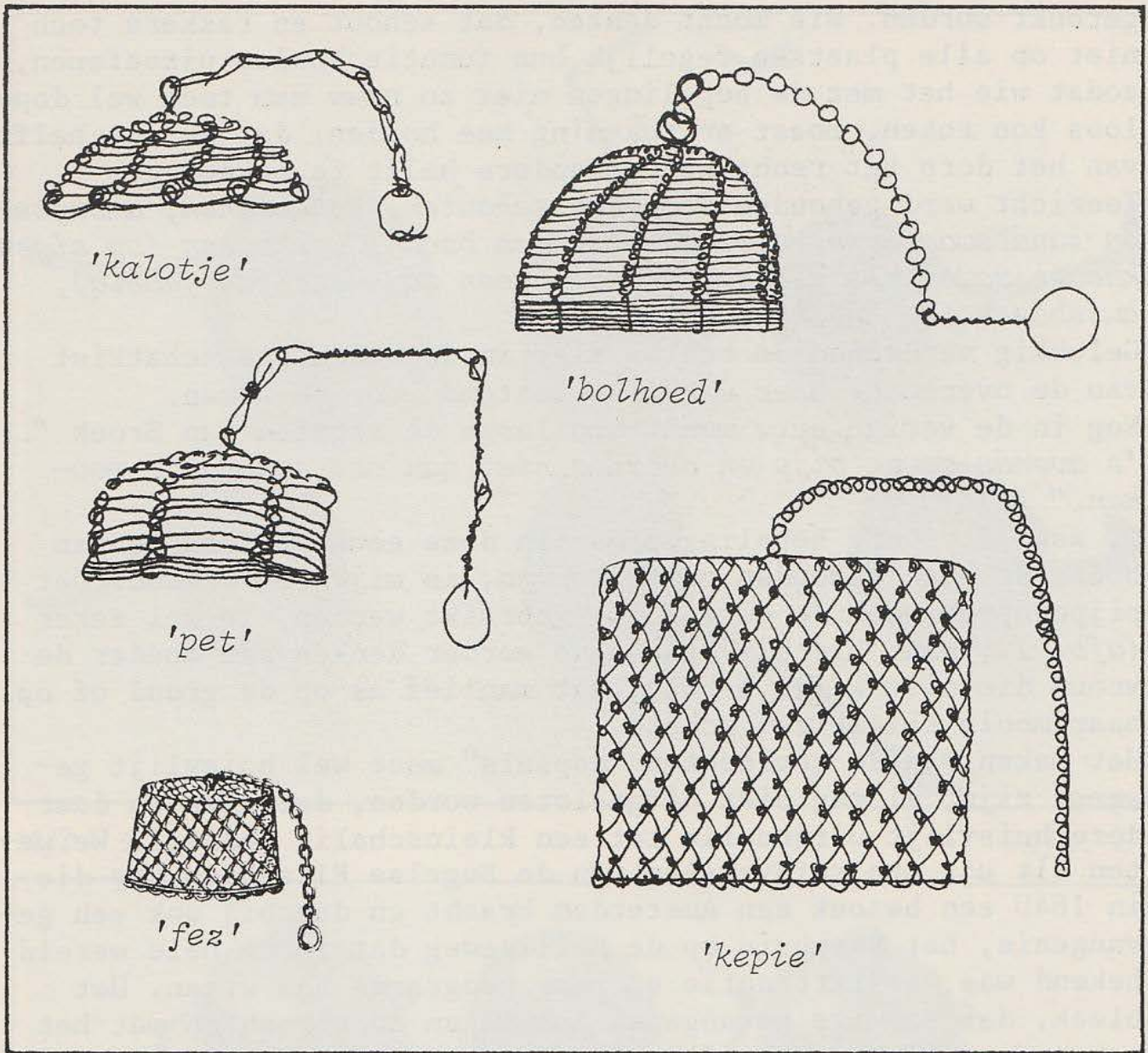
Wie na zonsondergang betrapt werd met een pijp in de mond, kon op een boete rekenen van 42 stuivers, een fors bedrag als men weet, dat het dagloon van een baggeraar in die tijd zo'n 18 stuivers bedroeg. Wilde iemand met vuur over de weg gaan, dan moest daartoe een besloten lantaarn gebruikt worden. Pas bij het eerste ochtendkrieken mocht er weer - uiteraard met dop -

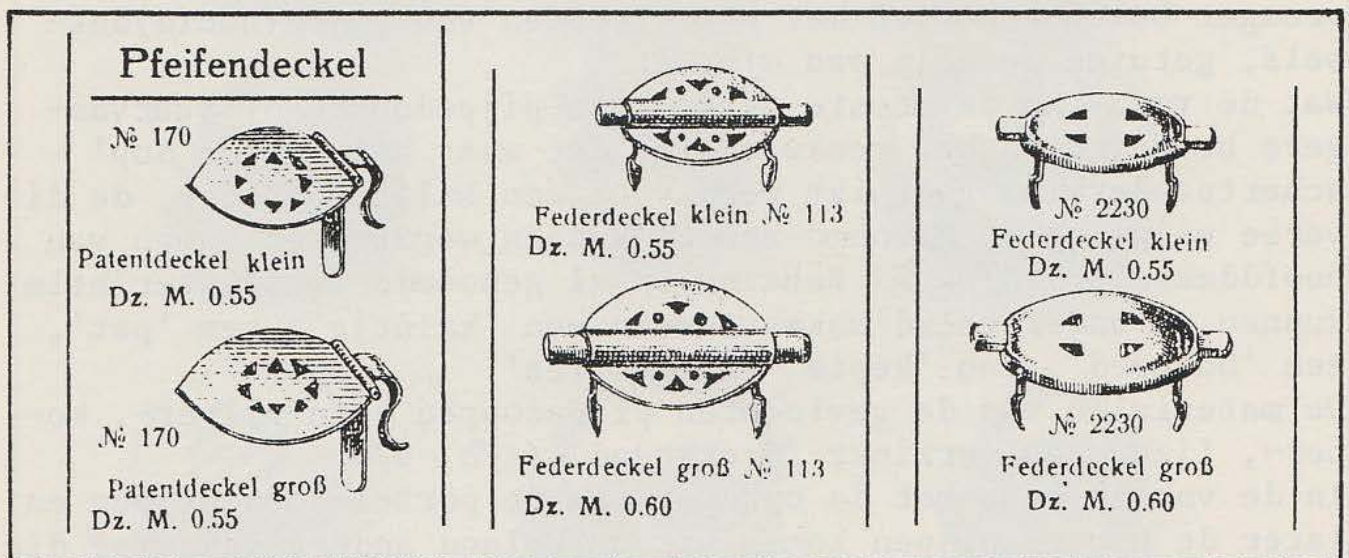
Afb. 1

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 7

gerookt worden. Wie mocht denken, dat schout en rakkers toch niet op alle plaatsen tegelijk hun functie konden uitoefenen, zodat wie het met de bepalingen niet zo nauw nam toch wel doploos kon roken, moest er rekening mee houden, dat de ene helft van het dorp het recht had de andere helft te bekeuren.

Toezicht werd gehouden door *"de schouten, scheepenen, ambagts- en landbewaarders, secretarissen en boden, werkbasen (op eigen knechts zowel als die van andere basen van dezelfde fabriq), huisbasen (op hun huurders)."*

Gelukkig verdwenen de boetes niet in de bodemloze schatkist van de overheid, maar waren ze bestemd voor de armen.

Nog in de vorige eeuw mocht men langs de straten van Broek *".. 's avonds geene pijp en overdag niet dan met een dopje rooken."* (2)

Of aan dit soort bepalingen nog in deze eeuw op straffe van boete de hand gehouden moest worden, is mij niet bekend. Dat pijpedoppen voor de oorlog nog gebruikt werden, is wel zeker (*afb. 1*), maar hierbij kunnen we eerder denken aan moeder de vrouw die niet wilde hebben, dat manlief as op de grond of op haar mooie tafelkleed morste.

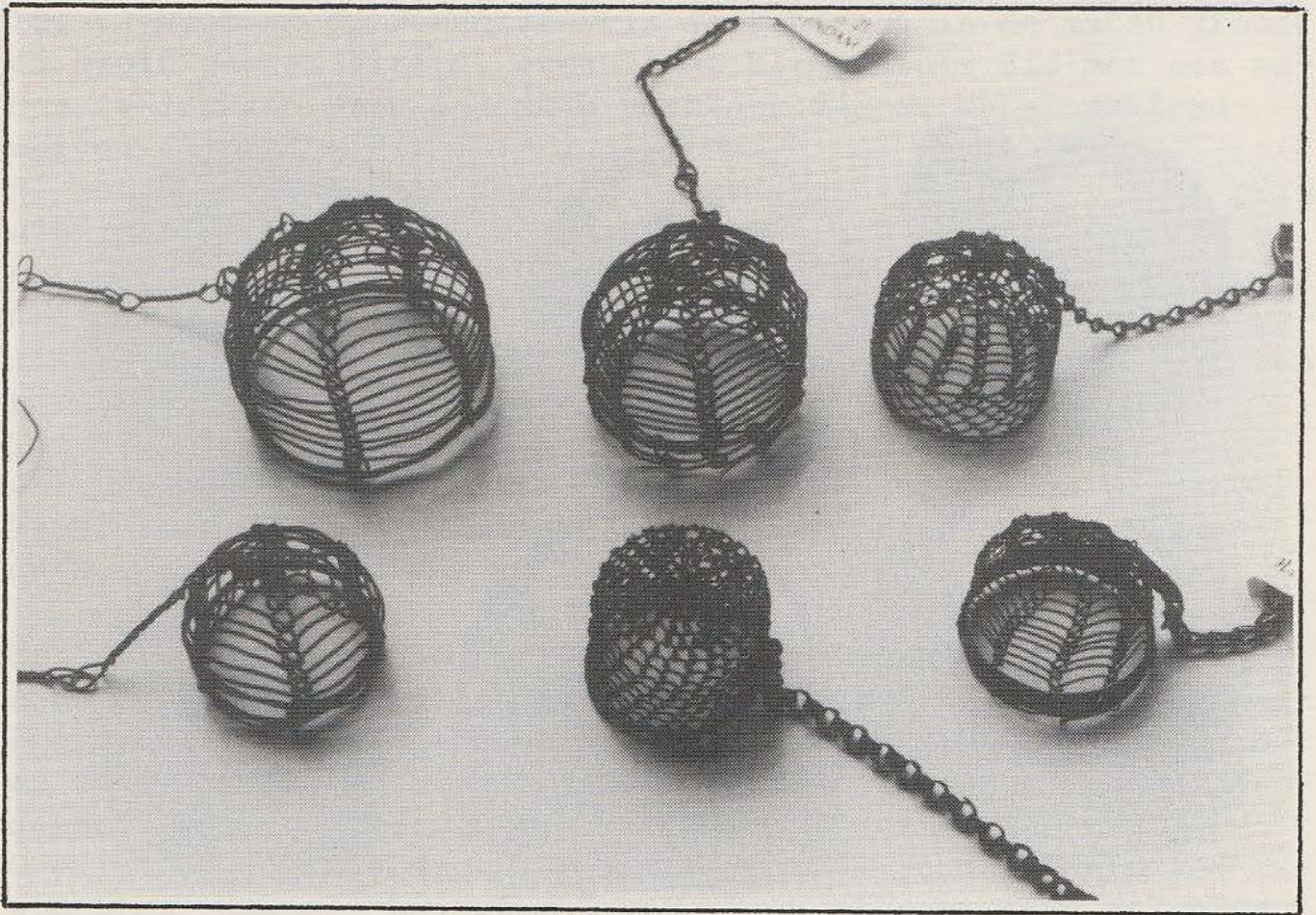
Het maken van de gevlochten "dopsels" moet wel huisvlijt geweest zijn, al mag niet uitgesloten worden, dat hier en daar deze huisvlijt uitgroeide tot een kleinschalig bedrijf. We weten dit uit een reisverslag van de Engelse Elisabeth Fry die in 1840 een bezoek aan Amsterdam bracht en daarbij ook een gevangenis, het Rasphuis op de Heiligeweg dat in de hele wereld bekend was, als attractie op haar programma had staan. Het bleek, dat sommige gevangenen hun dagen doorbrachten met het maken van pijpedoppen (3)

Behalve gevangenen hebben mogelijk ook brandweerlieden zich vroeger bezig gehouden met het vlechten van pijp(hoofd)deksels, getuige de helm van *afb. 2*.

Wat de vorm van de meeste gevlochten pijpedoppen of vuurvangers betreft, is het merkwaardig, dat waar het woord 'dop' schertsenderwijs gebruikt werd voor een halfbol hoedje, de diverse pijpedoppen benoemd zouden kunnen worden met namen van hoofddeksels. (*Afb. 3*) Behalve de al genoemde (brandweer)helm kunnen we onderscheid maken tussen een 'kalotje', een 'pet', een 'bolhoed', een 'kepie' en een 'fez'.

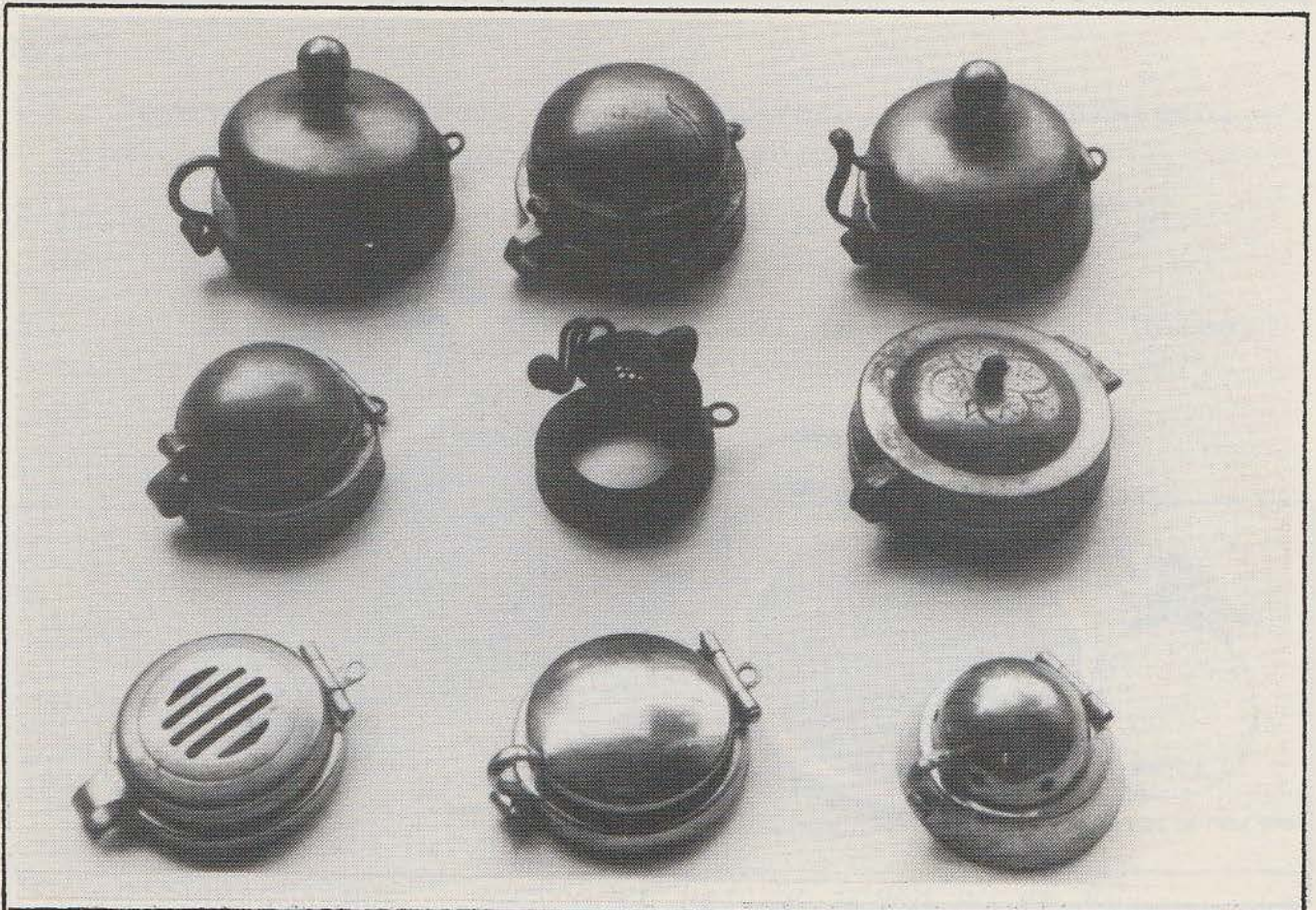
De materialen van de gevlochten pijpedoppen zijn zilver-, koper-, ijzer- en verzinkt ijzerdraad. (*Afb. 4*)

In de vorige eeuw met de opkomst van de porseleinen pijpen en later de houten pijpen komen uit Duitsland andere deksels, die niet zoals de gevlochten modellen over de ketel geschoven worden, maar met een ring gemonteerd worden op de rand van de ke-

Afb. 4

Afb. 5

Afb. 6

Afb. 8

tel (Afb. 5 en 6). Patentdeksels daarentegen in de maten groot en klein pasten altijd, evenals de klemdeksels die met een samen te drukken veer aan de binnenkant van de ketel geklemd werden (4) (Afb. 7).

De materialen waaruit deze fabrieksdeksels gemaakt werden zijn alpaca of nieuwzilver, roodkoper, messing, vertind messing en verchroomd of verkoperd blik. Ook komt een blikken deksel voor met een messing knopje (Afb. 6 rechtsonder). Zilveren en mogelijk ook gouden pijpedeksels moeten produkten zijn geweest van edelsmeden, die ze op bestelling maakten.

Ten slotte nog een foto van een klemdeksel (afb. 8) met het oorspronkelijke firmalabel 'Adolph Hopf', een firma waarmee Trumm-Bergmans in het eerste kwart van deze eeuw nog zaken deed.

Met dank aan Johan de Haan en Lodewijk van Duuren voor het aandragen van gegevens, Jos Engelen voor de tekeningen van afbeelding 3 en Fred Tymstra voor de gelegenheid die hij me gaf de foto's te maken bij dit artikel van zijn verzameling pijpedoppen en vuurvangers.

Overigens wil ik erop wijzen, dat de benamingen van de gevlochten deksels bij afb. 3 geheel en al voor mijn rekening komen.

NOTEN

- 1 C. Neven, De kerkspuit van Waddinxveen, in De Hoeksteen, tijdschrift voor Vaderlandse Kerkgeschiedenis.
- 2 Jacob van Lennep, Nederland in den goeden, ouden tijd. Heruitgave 1942, W. de Haan, Utrecht, pag. 22.
- 3 J. M. Fuchs & W. J. Simons, Het zal je maar gezegd wezen, buitenlanders over Nederland. Kruseman, Den Haag, 1977, pag. 93.
- 4 Catalogus J. Schilz-Müllenbach, Höhr (1939)

Reclamestrook van Goedewaagen uit de jaren 50 en 60